

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ В ЕКОНОМІЧНОМУ КОНТЕКСТІ

УДК 330.322.01:336.711

Онiкiєнко С.В.

*доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри інвестиційної діяльності
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет імені Вадима Гетьмана»*

Анотація. У статті розглянуто основні підходи до визначення інвестиційної діяльності банку в економічному контексті, визначено атрибути, що визначають специфіку інвестиційної діяльності банків, досліджено діалектичність взаємозв'язку між фінансовою і інвестиційною діяльністю та роль банківських інвестицій у процесі регулювання банківської діяльності.

Ключові слова. Інвестиційна діяльність, банківська діяльність, фінансові інвестиції, регулювання банків.

Аннотація. В статье рассмотрено основные подходы к определению инвестиционной деятельности банков, определено атрибуты определяющие специфику инвестиционной деятельности банков, исследовано диалектичность взаимосвязи между финансовой и инвестиционной деятельностью и роль банковских инвестиций в процессе регулирования банковской деятельности.

Ключевые слова. Инвестиционная деятельность, банковская деятельность, финансовые инвестиции, регулирование банков.

Abstract. In the article it was observed the general approaches to the definition of bank's investment activity, identified attributes defining the peculiarity of bank investments, inquired the dialectics of relationships among financial and investment activities and role of bank investments in the process of bank regulation.

Keywords. Investment activity, banking, financial investments, bank regulation/

Існуюче різноманіття тлумачень базового визначення інвестиційної діяльності [1-4] обумовлює аналогічну багатоваріантність підходів як до категоріального визначення, так і до самої організації інвестиційної діяльності банків. Ця неод-

нозначність ще більше посилюється у випадку коли дослідники ототожнюють інвестиційну діяльність банків з участю банків в інвестиційному процесі [5, 6, 7, с.141]. Таке ототожнення майже автоматично призводить до розгляду усього комплексу фінансово-інвестиційних відносин, що, на нашу думку не сприяє формуванню однозначного сприйняття інвестиційної діяльності банків як на мікро-, так і на макрорівні. Фінансова складова фінансово-інвестиційної діяльності, як ми вже визначилися у попередньому підрозділі, має відношення виключно до пасивних операцій комерційного банку і буде розглядатися у контексті нашого дослідження як компліментарна.

Тлумачення інвестиційної діяльності банку у вітчизняній а, загалом, і пострадянській та зарубіжній літературі є неоднозначним. Фінансово-кредитний словник трактує інвестиційну діяльність як мобілізацію і надання позичальникам позичкового капіталу [8, с. 234]. Дане трактування, вочевидь, обумовлене спадщиною радянської банківської системи, коли основною формою інвестиційної діяльності банків було надання довгострокових кредитів. Також, варто зауважити, що мобілізація капіталу по своїй природі має бути віднесена до фінансової діяльності, яка знаходить своє відображення в пасивах банку. Проте, це визначення, згідно з запропонованим нами визначенням інвестиційної діяльності, однозначно відносить кредити видані банком до результатів інвестиційної діяльності банку.

В підходах економістів до визначення банківських інвестицій існують різні точки зору. Згідно однієї з них, участь банків в інвестиційному процесі відбувається двома способами: шляхом безпосереднього вкладання своїх коштів у виро-

бництво (придбання в тій або іншій формі долі участі); надання кредитів на відповідні цілі [9, с.132]. Отже, за логікою авторів, до інвестиційних операцій варто відносити тільки вкладення у статутні капітали виробничих підприємств, а також довгострокові кредити на виробничі цілі. Хоча в цьому випадку мова іде про участь в інвестиційному процесі, дослідники розширяють його до інвестиційної діяльності і, крім того, повністю ігнорують наявність фінансового ринку з його інструментами як участі, так і запозичення.

Інша точка зору полягає в тому, що комерційні банки можуть приймати участь в інвестиційному процесі за трьома основними видами діяльності: 1) обслуговувати рух коштів, що належать інвесторам-клієнтам і призначених для інвестиційних цілей; 2) співпрацювати з клієнтами в мобілізації накопичень і заощаджень і їх спрямуванні на інвестиційні цілі через ринок цінних паперів; 3) вкладати в інвестиційний процес власні і залучені ресурси [10]. Проте, сам фрагмент фрази «можуть приймати участь в інвестиційному процесі» свідчить на користь того, що банк тут розглядається не лише як інвестор, а і як учасник (але не інвестор) інвестиційного процесу. Навіть формально, перший вид діяльності можна віднести до банківських послуг, а другий вид – до фінансової діяльності. Більше питань викликає фрагмент визначення, що стосується вкладання в інвестиційний процес власних і залучених ресурсів. Варто звернути увагу, що тут ресурси вкладаються не в інвестиційну діяльність, а в інвестиційний процес. З філософської точки зору, процес є складовою діяльності, яка поєднує засоби діяльності, але сам процес є наперед заданим алгоритмом перебігу подій виду діяльності (в нашому випадку інвестиційної) але не має прямого відношення до засобів діяльності. Отже, використання терміну «вкладання коштів в процес» свідчить, що в наслідок використання терміну «інвестиційний процес» замість «інвестиційна діяльність» автори, фактично, позбавили банк права бути інвестором – метою вкладання коштів банком стає забезпечення умов для інвестиційної діяльності, а не сама діяльність. Однак, таке твердження, хоча і з застереженнями, також має право на існування, оскільки в ньому робиться акцент безпосередньо на посередницькій функції банку на фінансовому ринку.

Серед вітчизняних науковців панівною є точка зору, що ототожнює банківські інвестиції з вкладеннями в цінні папери [11-13]. Такої ж точки зору дотримуються і окремі російські автори. Зокрема, Бабічева Ю.А. вважає, що «...під інвестиційними операціями банків варто вважати ті з них, в яких банки виступають в ролі «ініціаторів

вкладень» на відміну від кредитних операцій, де ініціатива в отриманні коштів виходить зі сторони позичальника» [14, с. 144-146]. Проте, питання ініціалізації також не є таким однозначним. Тут, скоріше, робиться акцент на тому, що попит банків, як фінансових посередників, на надання кредитних послуг (боротьба за частку на кредитному ринку) є перманентним – як похідна від їх інституціональної спеціалізації, а попит на вкладення коштів в цінні папери виникає у комерційних банків час від часу. Теоретично, вкладення комерційними банками коштів в цінні папери не має безпосереднього відношення до реалізації базової інституціональної моделі діяльності банку, як спеціалізованого депозитарного фінансового посередника [15].

Перманентність попиту комерційних банків на надання кредитних послуг, на нашу думку, можна розглядати, поряд зі створенням ліквідності у процесі мобілізації заощаджень в депозити, як «вбудовану» функцію комерційного банку, що і диференціює його серед інших посередників на фінансовому ринку (табл. 1).

Таблиця 1.

ПОСЛУГИ, ЩО НАДАЮТЬСЯ БАНКАМИ

Активи	Зобов'язання
<i>Послуги</i>	
<i>Надаються позичальникам:</i>	<i>Надаються вкладникам:</i>
<ul style="list-style-type: none"> • Позики • Оцінка (зменшення ризику невірному вибору) • Моніторинг (моральний ризик) • Схвалення і санкціонування 	<ul style="list-style-type: none"> • Утримання вкладів • Взаєморозрахунки за угодами між учасниками • Облік валюти • Оплата товарів і послуг
ТРАНСФОРМАЦІЯ	
Конвертація неліквідних позик в ліквідні депозити: створення ліквідності	

Джерело: складено автором самостійно

Причини, що спонукають банки до вкладання коштів в фінансові інструменти будуть розглянуті нами пізніше. Проте, вже зараз варто зауважити, що з суто теоретичної точки зору, перебирання банком, як спеціалізованою депозитарною фінансово-кредитною установою, на себе класичних функцій інших фінансових посередників дає привід для дискусії.

Дещо інша думка виражена Борисовим А.Б.: «Банківські інвестиції – вкладання ресурсів на тривалий строк в цінні високодохідні папери. До банківських інвестицій зазвичай відносять вкла-

дення в акції, облігації та інші цінні папери» [15, с.56-57]. В цьому визначенні по-перше, зачіпається лише така сторона інвестиційної діяльності, як фінансові інвестиції, а, по-друге, увесь перелік об'єктів інвестиційної діяльності банків зведено виключно до цінних паперів. На нашу думку, слабкість останніх двох підходів полягає в тому, що в них зауважують тільки одну форму інвестування – фінансову – через придбання цінних паперів. Участь банків у кредитуванні реального сектора економіки до інвестиційної діяльності, відповідно до наведених точок зору, не відноситься.

Погляди зарубіжних економістів на визначення інвестиційної діяльності банків також є різноманітними. Так, наприклад, Сінки Д. розглядає інвестиційну діяльність банків як «бізнес по наданню двох типів послуг: збільшення готівки шляхом випуску або розміщення цінних паперів на їх первинному ринку; поєднання покупців і продавців існуючих цінних паперів на вторинному ринку при виконанні функцій брокерів та/або дилерів» [16], що, на нашу думку, має стосунок до забезпечення реалізації інвестиційного процесу, але не має відношення до власне інвестиційної діяльності банків. Долан Е.Дж., Кемпбелл К.Д. та Кемпбелл Р.Дж. під банківськими інвестиціями воліють розуміти кошти, що вкладені в цінні папери на відносно тривалій проміжок часу [17, с.96]. Такої ж думки дотримуються Роуз П.С. [18, с.307-308], Гап Б. Е. та Коларі Д.В. [19, с.176-177]. Отже, на теперішній час у вітчизняній та зарубіжній економічній літературі немає єдності стосовно розуміння терміну «інвестиційна діяльність банків».

На нашу думку, найбільш оптимальним підходом до визначення терміну «інвестиційна діяльність банку» буде адаптація до специфіки банківської діяльності терміну «інвестиційна діяльність». Інвестиційна діяльність є унікальним самостійним видом діяльності, якому притаманний індивідуальний набір ознак (атрибутивів): ціль – максимізація багатства; засоби – активи; результат – максимізація можливостей споживання; процес – сукупність послідовних дій інвестора, що здійснює управління економічною системою і відповідної поведінки об'єкту управління, що забезпечує максимізацію вартості активів.

Використовуючи метод екстраполяції, який передбачає закономірність розповсюдження отриманих нами висновків з спостереження над однією з частин явища (інвестиційною діяльністю) на іншу його частину – інвестиційну діяль-

ність банків, ми можемо зробити висновок, що інвестиційна діяльність банків є самостійним відокремленим сегментом інвестиційної сфери, що має наступний індивідуальний набір ознак:

- ціль – максимізація багатства власників банку;
- засоби – активи банку;
- результат – максимізація можливостей споживання власників банку;
- процес – послідовність дій менеджменту банку по управлінню банком і відповідних змін стану банку, що забезпечує максимізацію вартості активів банку.

Звісно, таке визначення інвестиційної діяльності банку є майже ідентичним до визначення інвестиційної діяльності взагалі – що є наслідком використання методу екстраполяції – за виключенням акценту на суб'єкті цієї діяльності. Однак, саме так і має бути, коли мова йде про реалізацію практичних форм реалізації економічної діяльності (як теоретичного вираження, мисленої форми економічних, насамперед, виробничих відносин у взаємодії з розвитком продуктивних сил, економічних явищ і процесів, які реально існують).

Інвестиційна діяльність банків за своєю економічною природою має двоїстий характер. В мікроекономічному аспекті – з точки зору банку як економічного суб'єкта – її можна розглядати як діяльність, у процесі якої банк виступає у ролі інвестора, вкладаючи ресурси якими він розпоряджається на строк в створення або придбання нових активів і купівлю фінансових активів з метою збільшення їх ринкової вартості, що, в кінцевому результаті, знаходить своє відображення в максимізації багатства всіх інвесторів (як акціонерів банку, так і власників депозитів), коштами яких банк розпоряджається від свого імені.

Разом з тим, інвестиційна діяльність банків, як фінансових посередників, має ще і макроекономічний аспект. У цьому випадку ефект від інвестиційної діяльності банків полягає в досягненні приросту суспільного капіталу, складовими якого є фізичний (виробничий), природний і людський капітал. З позицій розвитку економіки інвестиційна діяльність банків включає в себе ті вкладення, що сприяють зростанню багатства не тільки на рівні банку, а і суспільства в цілому (на відміну від тих форм діяльності, які збільшуючи вартість активів самого банку і пов'язані лише з перерозподілом суспільного доходу).

Отже, з макроекономічної точки зору у якості критерію для віднесення до інвестиційної діяльності банку може бути використана її виробнича спрямованість. Виробничі інвестиції банків виступають як вкладення в створення і розвиток підприємств шляхом участі банків в капітальних витратах суб'єктів господарювання. За формою це може бути придбання часток, паїв, акцій, ін-

В першу чергу варто зазначити, що основну масу інвестиційних ресурсів банку складають залучені на фідучіарній основі кошти, і банки як суспільні інститути мають високу суспільну значимість. В результаті інвестиційного процесу грошові кошти за допомогою посередництва фінансової сфери перетворюються у виробничий капітал (рис.1.).

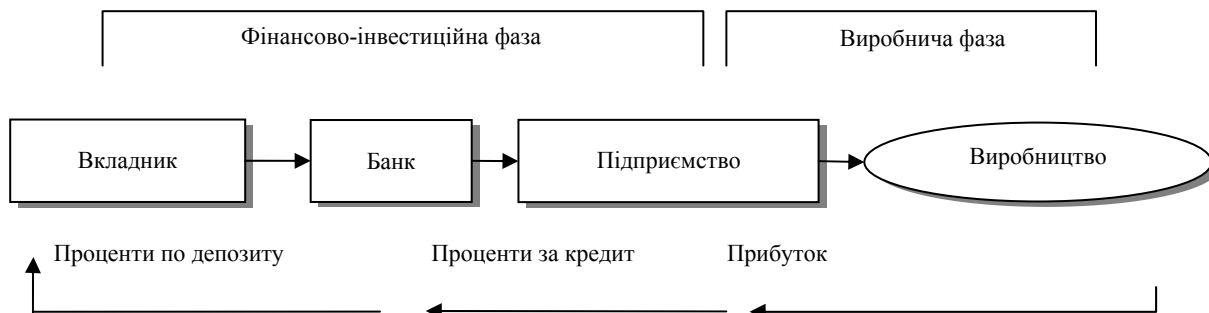

РИС.1. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ РУХ КАПІТАЛУ ЗА ПОСЕРЕДНИЦТВА БАНКУ

Джерело: складено автором самостійно

ших цінних паперів підприємств, що розміщуються на первинному ринку, інвестиційного кредитування, фінансування інвестиційних проектів. Обидва розглянутих аспекти інвестиційної діяльності банків тісно пов'язані між собою. В основі цього взаємозв'язку лежить розвиток фінансового ринку, інструменти якого прямо або опосередковано формують передумови для здійснення інвестиційного процесу.

Іншою формою взаємозв'язку між мікро- та макроекономічною інтерпретаціями інвестиційної діяльності банків є, власне, змістовна тотожність як її цілей так і результатів. На мікроекономічному рівні ціллю є максимізація багатства власників банку, а на макроекономічному – максимізація суспільного капіталу, який і є інтегрованим показником багатства суспільства в цілому. Аналогічно, для обох рівнів – результатом є збільшення можливостей споживання.

Хоча екстраполяція і дала нам змогу отримати категоріальне визначення інвестиційної діяльності банку, проте, вона, скоріше, підкреслила змістовну тотожність природи інвестиційної діяльності і інвестиційної діяльності банку. Формально, єдиною відмінністю між цими двома дефініціями є акцентування на суб'єкті інвестиційної діяльності, а саме – банку.

Отже, для прикладної диференціації отриманого нами визначення необхідно визначитися з існуючими між цими визначеннями відмінностями, які є проявом специфічності функціонування такого фінансового посередника як банк.

Варто зазначити, що при здійсненні інвестиційних операцій, що реалізуються за рахунок як власних, так і за рахунок залучених коштів, не існує розподілу за джерелами – усі операції банк проводить від свого імені, при цьому більша частина коштів одночасно є зобов'язаннями банку (рис. 2.). Саме в цьому полягає перша специфічна ознака інвестиційної діяльності банків – вкладення від свого імені як власних, так і залучених коштів. З огляду на цю специфічну ознаку, при здійсненні інвестиційної діяльності банком межа граничного рівня допустимого ризику повинна бути нижчою рівня ризику інвестицій інших фінансових посередників.

Другою відмінною рисою банківських інвестицій є обмеженість в строках розміщення інвестицій, яка диктується строками залучення коштів у банку. Якщо капітал виробничого підприємства є за своєю природою безстроковим, то залучені банком від вкладників кошти завжди є строковими, або ж взагалі знаходяться на поточних рахунках або на рахунках до запитання.

І, по-третє, значній частині банківських інвестицій має бути притаманна висока ліквідність – здатність бути швидко проданими за ціною, що мінімально відрізняється від поточної ринкової.

Перед тим як перейти до розгляду питання стосовно мотивів інвестиційної діяльності банків варто звернути увагу на те, які саме активи слід вважати засобами інвестиційної діяльності банку. З цього приводу існує певний дуалізм. Одні експерти, включаючи НБУ, вважають, що до таких активів варто відносити лише фінансові

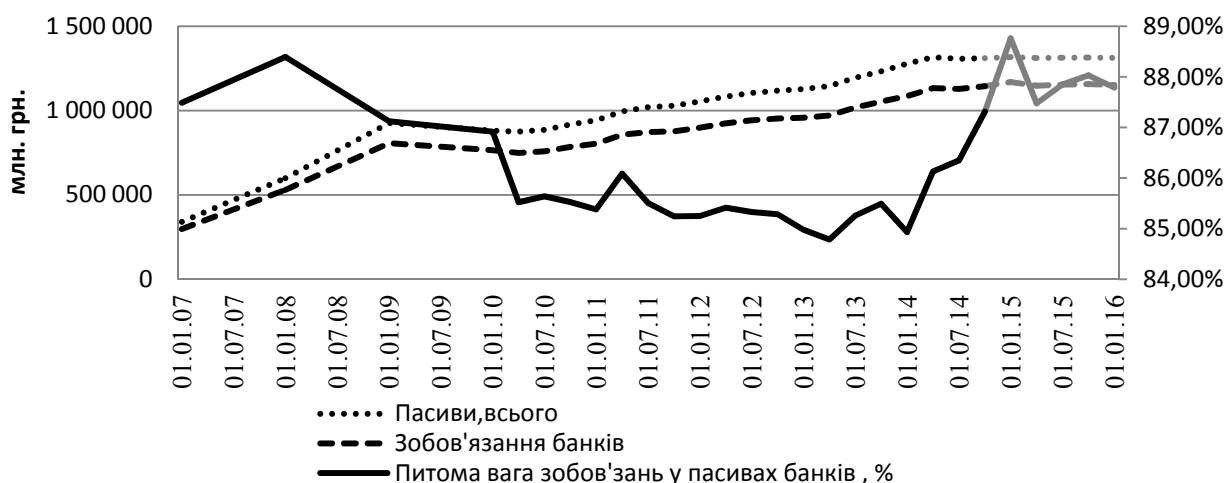

РИС.2. ПАСИВИ І ЗОБОВ'ЯЗАННЯ БАНКІВ

Джерело: складено автором самостійно на основі даних Бюлетенів НБУ (2006-2015 рр.)

інструменти – торговий та інвестиційний портфель цінних паперів (класичний підхід), а інші – усі активи банку (розширений підхід).

Особливістю розширеного підходу є те, що до банківських інвестицій відносять як внутрішні інвестиції, що здійснюються для підтримки і розвитку функціонування самого банку, так і зовнішні по відношенню до банку інвестиції. Існує також і компромісне тлумачення, де інвестиційна природа банківської діяльності визначається за вкладенням ресурсів банку у виробничу діяльність. В цьому контексті до інвестиційної діяльності банку відносять інвестиційні операції банків з цінними паперами, інвестиційне кредитування і проектне фінансування. На практиці найбільшого розповсюдження набув класичний підхід.

Проте, окремої уваги потребує питання чому банки займаються інвестиційною діяльністю на ринку цінних паперів у рамках класичного підходу. Загалом, банки, як особливі фінансові посередники, мають набір специфічних ознак:

(1) здійснюють подвійний обмін борговими зобов'язаннями: випускають власні зобов'язання, а кошти, що мобілізуються на цій основі, розміщують від свого імені в боргові зобов'язання випущені іншими особами;

(2) формують власні зобов'язання з високоліквідних і фіксованих за величиною вкладів (депозитів). Подвійний обмін зобов'язаннями є притаманним всім фінансовим посередникам, проте тільки банки приймають не себе безумовне зобов'язання з фіксованою сумою боргу перед фізичними і юридичними особами. Саме фіксовані за сумою зобов'язання є джерелом найбільшого

ризиків для банків як посередників, оскільки вони мають бути виплачені в повній сумі в будь-якому випадку незалежно від зміни вартості їх активів;

(3) як депозитні фінансові посередники, банки мають високий рівень фінансового левеґиджу, оскільки формують ресурси для своєї діяльності за рахунок позичкових коштів – власний капітал, як правило, не перевищує 10-15% їх балансу. Така структура капіталу робить банк вразливим до зовнішніх і внутрішніх факторів і обумовлює потребу в існуванні особливої системи регулювання і нагляду за банківською діяльністю;

(4) мають можливість відкривати і обслуговувати розрахункові і поточні рахунки і емітувати безготівкові платіжні засоби, що забезпечує функціонування платіжної системи.

Специфічні ознаки банків знайшли своє безпосереднє відображення в функціях, що ними виконуються: брокерська (посередницька); якісної трансформації активів; емісія платіжних засобів і посередництво в здійсненні платежів; передача економіці сигналів грошово-кредитної політики центрального банку.

У контексті дослідження причин участі банків в інвестиційній діяльності, на нашу думку, слід звернути особливу увагу на здатність банків найбільш ефективно вирішувати проблему трансформації. Як правило, вони мають активи строковості яких перевищує строки виконання їх власних зобов'язань перед клієнтами і вкладниками, тобто фінансових вимог клієнтів; розміри окремих активів перевищують розміри окремих зобов'язань; ліквідність фінансових вимог клієнтів вище ліквідності активів, а рівень ризику ак-

тивів банку вище ніж рівень ризиків його зобов'язань.

Разом з тим, така відмінність якісних характеристик активів і пасивів балансу банку однозначно свідчить про те, що банк – як фінансовий посередник – бере на себе частину ризику постачальника фінансових ресурсів. У зв'язку з цим у банку виникає завдання управління цим ризиком, яке може бути вирішене декількома способами:

- 1) пасивне прийняття банком ризику на себе;
- 2) диверсифікація ризику, оскільки з огляду на невеликий розмір фінансових вимог клієнти не в змозі самі це зробити;
- 3) трансфер частини ризику іншим економічним агентам через похідні цінні папери.

Отже, навіть спеціалізуючись на трансформації активів, банк не завжди може зробити це досконало. Проте, така недосконалість може бути подолана у випадку коли банк виходить поза межі виключно депозитно-кредитної схеми: «ліквідні депозити проти неліквідних кредитів». Нестача ліквідності може бути компенсована за рахунок придбання, створення або купівлі банком ліквідних активів (ліквідності). До таких активів, зазвичай, відносять активи, які мають здатність бути швидко проданими за ціною, що мінімально відрізняється від поточної ринкової. Взаємодію між різними за ліквідністю активами у портфелі банку і зобов'язаннями банку можна представити у вигляді схеми, на рис. 3.

Фактично, інвестиції в цінні папери і деривативи виконують роль інструмента координації взаємодії між коштами банку, кредитним портфелем і депозитами. У випадку нестачі коштів для забезпечення ліквідності комерційний банк може продати частину інвестицій. А з іншого боку, коли має місце надлишок коштів (надлишкова ліквідність), ці кошти можуть бути витрачені на придбання інвестиційних цінних паперів. У випадку коли падає попит на кредити, ресурси банку будуть спрямовуватися в інвестиційну діяльність і, навпаки, у випадку зростання попиту на кредити, певна частина інвестицій буде продана для задоволення цього попиту. В ситуації коли депозити – основне джерело ресурсів для більшості банків – є, з якихось причин, недоступними для банку, якісні цінні папери можуть бути використані в якості застави при отриманні кредитів в інших банках і, зокрема центральному банку, або при здійсненні операцій «репо».

Результати проведених досліджень дають змогу зробити ряд висновків і узагальнень. Можна стверджувати, що інвестиційна діяльність банку є самостійним відокремленим сегментом інвестиційної діяльності, що має наступні ознаки: ціль – максимізація багатства власників банку; засоби – активи банку; результат – максимізація можливостей споживання власників і кредиторів банку; процес – сукупність послідовних дій менеджменту, що здійснює управління банком і ві-

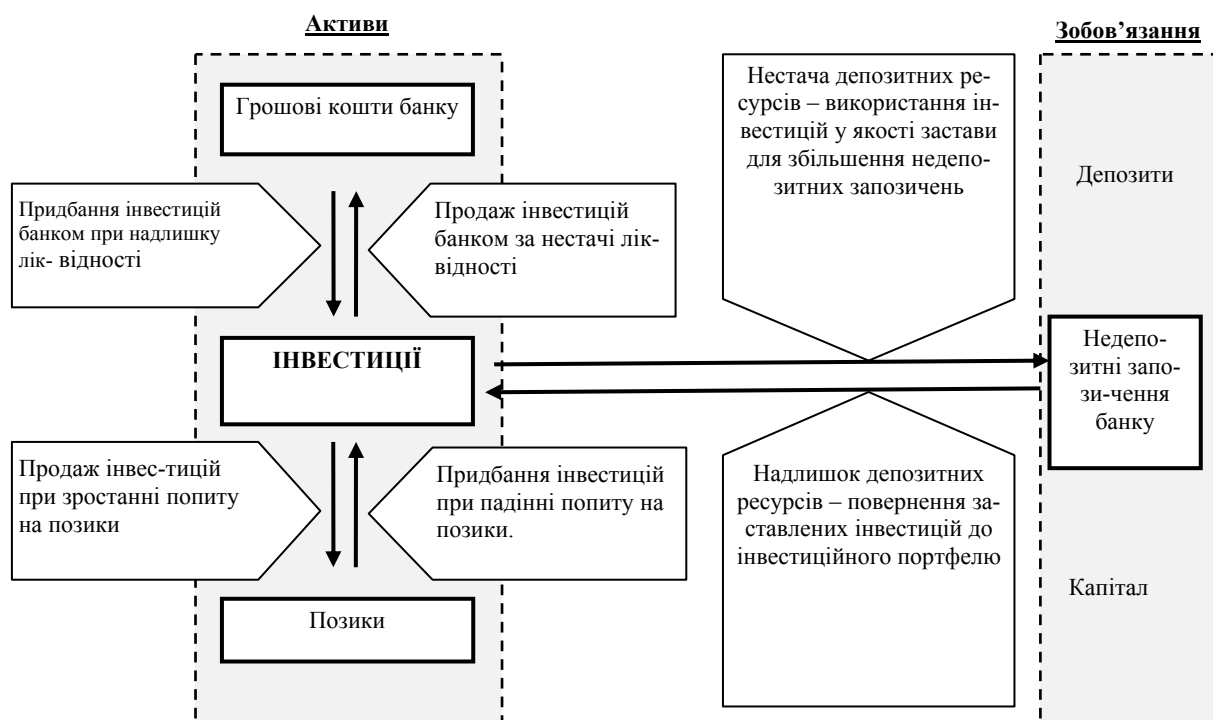

РИС. 3. РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙ В РЕГУЛЮВАННІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Джерело: складено автором самостійно

дповідної поведінки банку, що забезпечує максимізацію вартості активів банку, а специфічною інституціональною функцією інвестиційної діяльності банку є створення ліквідності. Оскільки засобом і об'єктом інвестиційної діяльності банку є активи, то результати активних операцій комерційного банку, а значить і інвестиційної діяльності, знаходять своє відображення в статтях активів балансу комерційного банку, що дає змогу тлумачити природу реалізації інвестиційної діяльності банку – в рамках інвестиційного процесу – через активні операції. Крім того, визначено, що інвестиції банків в цінні папери і деривативи, насамперед, носять вимушений, інституціонально обумовлений характер, оскільки

виконують роль інструмента координації взаємодії між коштами банку, кредитним портфелем і депозитами. Спеціалізуючись на трансформації неліквідних позик в ліквідні депозити – створюючи ліквідність – банк не завжди може зробити це досконало на недосконалих ринках; нестача ліквідності може бути компенсована за рахунок придбання ліквідних активів. Крім того, перебирання на себе банками на ринку цінних паперів функцій небанківських фінансових посередників (інвестиційних компаній, пенсійних фондів, торговців цінними паперами) слід розглядати як вимушений крок, який пояснюється бажанням інвесторів банків максимізувати прибутки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Татаренко Н.О. Теорії інвестицій [Текст] : навч. посібник / Н. О. Татаренко, А. М. Поручник. – К. : КНЕУ, 2000. – 160 с.
2. Пересада А. А. Управління інвестиційним процесом [Текст] : монографія / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 2002. – 472 с.
3. О.Д. Інвестування [Текст] : навч. посібник / О. Д. Данілов, Г. М. Івашина, О. Г. Чумаченко. – К. : Комп'ютерпрес, 2001. – 364 с.
4. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність [Текст] : підручник / Т. В. Майорова ; М-во освіти і науки України, Київський нац. екон. ун-т імені Вадима Гетьмана. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 472 с.
5. Загородній, А. Г. Фінансово-економічний словник [Текст] : [близько 8000 понять і термінів] / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк. – К. : Знання, 2007. – 1072 с.
6. Пересада А. А. Інвестиційний процес в Україні [Текст] : монографія / А. А. Пересада. – К. : Лібра, 1998. – 340 с.
7. Вовчак О. Д. Інвестування [Текст] : навч. посібник / О. Д. Вовчак. – Львів : Новий світ-2000, 2008. – 544 с.
8. Фінансово-кредитний словарь [Текст] : в 3 т. / гл. ред. В. Ф. Гарбузов ; члени гл. ред.: В. С. Алхимов, В. В. Деменцев, Н. Г. Сычев [и др.]. – 2-е изд., стереотип. – М. : Финансы и статистика. Т.1 : А-Й. – 1994. – 512 с.
9. Банковская система России. Настольная книга банкира. В.3-х томах. – М: ТОО Инжиниринго-консалтинговая компания "ДеКа", 1995. – Т.1.- 688 с
10. Коротков П.А. Инвестиционный процесс и коммерческие банки / П.А. Коротков, С.М. Борисов //Деньги и кредит – 2001. – № 5
11. Луців Б. Інвестиційний банківський портфель [Текст] : монографія / Б. Луців. – К. : Лібра, 2002. – 192 с. – С. 10. ISBN 966-7035-50-6
12. Інституційна інвестологія [Текст] : навч. посібник / [за заг. ред. С. К. Реверчука]. – К. : Атіка, 2004. – 206 с.
13. Воробйова О.І. Кредитно-інвестиційна діяльність банків України [Текст]: монографія/ О. І. Воробйова. – Київ ; Сімферополь: Аріал, 2010. – 396 с.: табл. – Бібліогр.: с. 379-395. – С.208.
14. Банковское дело: справочное пособие [под ред. Ю.А. Бабицовой].- М.: «Экономика», 1994.- 397 с.
15. Мишкин С.Ф. Экономическая теория денег, банковского дела и финансовых рынков /Фредерик С. Мишкин; [пер. с англ. О. Островская, А. Рыбьянец]. – М.: Вильямс, 2006. – 880 с.
16. Синки Д. Управление финансами в коммерческих банках [Текст] : пер. с англ. / Дж. Ф. Синки. – М. : Catallaxy, 1994. – 937 с.
17. Долан Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика/ Дж. Долан, К.Д. Кемпбелл, Р.Дж. Кемпбелл; [пер. с англ.]. – М.: "Profiko",1993.
18. Rose Peter S. Commercial Bank Management/ Peter S Rose – 5-th ed. New York, NY: McGraw-Hill/Irvin, 2002.- 803с.
19. Gup B. E. Commercial Banking. The Management of Risk/ Benson E.Gup, James W.Kolari – 3-d ed. Hoboken NJ: John Wiley & Sons, Inc, 2005. – 548с